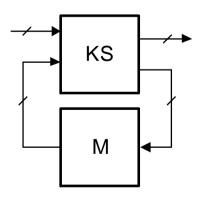

10. Bistabil

- pojam bistabila
- osnovni bistabil
- sinkroni bistabil
- tipovi bistabila
- poboljšanje upravljanja
- karakteristični dinamički parametri

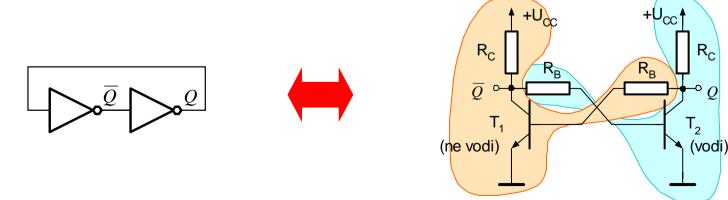

- sekvencijski sklopovi (engl. sequential circuits):
  - digitalni sklopovi koji imaju sposobnost pamćenja;
  - izlaz je funkcija:
    - trenutnog stanja ulaza
       trenutno narinute pobude
    - trenutnog unutarnjeg stanja sklopa
       postoji memorija
- struktura sekvencijskih sklopova:
  - kombinacijski dio (KS)
  - memorija (M)
    - ~ obično memorijski elementi koji pamte *binarne* vrijednosti: moraju imati *dva stabilna* stanja

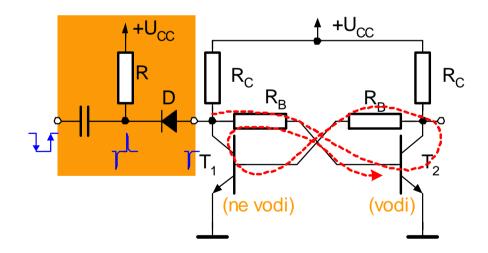

- memorijski element = bistabil (engl. flip-flop)
   karakteristični digitalni sklop:
  - ostaje u jednom od dva moguća stanja i bez djelovanja vanjske pobude
  - stanja su stabilna
     posebna struktura sklopa:
    - unakrsno povezivanje invertora (sklopki)
       multivibrator
    - logički i električki (naponski!) stabilno

- promjena stanja bistabila~ okidanje impulsom ("okidni" impuls)
  - samo iniciranje promjene stanja
     T koji vodi (zasićenje!) dovesti u aktivno područje
  - dalje "regenerativna" povratna veza

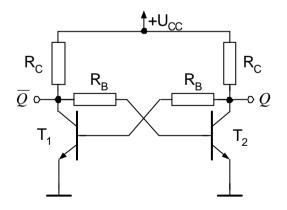

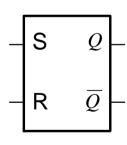
- simbol bistabila:
  - izlazi su komplementarni:
  - ulazi:

S (engl. set): postavljanje Q = 1

R (engl. reset): postavljanje Q = 0

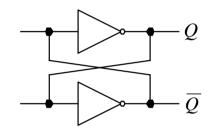
~ "brisanje"!

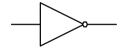

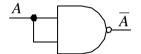

- "logička" izvedba bistabila
  - ~ *izdvojeni* ulazi za okidanje:
    - interpretacija sklopki (invertora) univerzalnim funkcijama
       ~ sklopovi NI i NILI

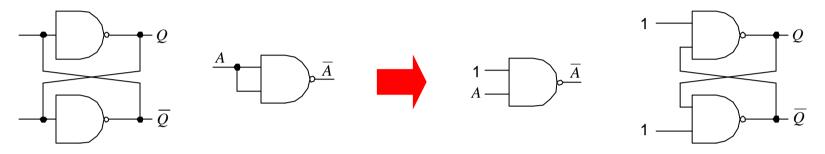

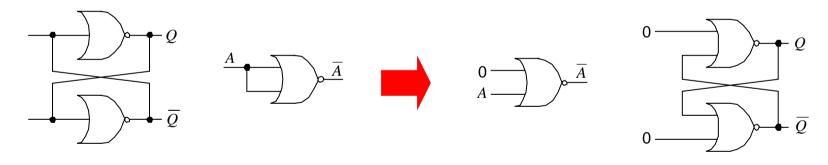
- bistabil izveden sklopovima NI/NILI
  - ~ osnovni bistabil (engl. latch): primjena u svim ostalim složenijim vrstama bistabila te u sekvencijskim sklopovima

bistabil ostvaren logičkim sklopovima NI:

bistabil ostvaren logičkim sklopovima NILI:

okidanje bistabila (radi promjene stanja)
 ~ druge kombinacije 1 i 0 na ulazima

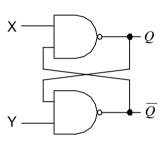

- analiza osnovnog bistabila ostvarenog NI sklopovima:
  - $Q^{n+1} = f(X,Y;Q^n)$: tablica (promjene) stanja
  - identifikacija ulaza:

$$X = \overline{S}$$

$$Y = \overline{R}$$

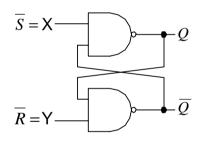
$\overline{S}$	Q	_
 $\overline{R}$	$\overline{Q}$	_

X	Υ	Q ⁿ	Q	n+1
1	1	0	0	○ n
1	1	1	1	Q ⁿ
0	1	0	1	
0	1	1	1	1
1	0	0	0	
1	0	1	0	0
0	0	0	1	
0	0	1	1	Х

 terminologija
 osnovni bistabil = "zasun" (engl. latch): podatak ostaje pohranjen u sklopu

- komentarpobuda XY = 00 je zabranjena!!!
  - Q= Q = 1 za X=Y=0
     ~ proturječi definiciji izlaza bistabila

nesimetrija sklopa/pobude
 nije jasno u kojem će stanju ostati bistabil
 po "otpuštanju" ulaza

X	Υ	Q ⁿ	Q	n+1
1	1	0	0	○ n
1	1	1	1	Q
0	1	0	1	_
0	1	1	1	1
1	0	0	0	
1	0	1	0	0
0	0	0	1	
0	0	1	1	X

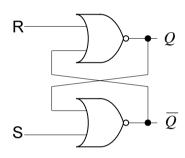
VHDL model SR bistabila izvedenog sklopovima NI

```
library IEEE;
use IEEE.STD LOGIC 1164.ALL;
ENTITY SRbistabil IS PORT (
  S, R: IN std logic;
 Q, Qn: OUT std logic);
END SRbistabil;
ARCHITECTURE Structural OF SRbistabil IS
  SIGNAL Qint, Qnint: std logic;
BEGIN
  -- Izračun internih izlaza
  Qint <= NOT S NAND Qnint AFTER 5 ns;
  Qnint <= NOT R NAND Qint AFTER 5 ns;
  -- Preslikavanje na izlaze bistabila
  0 <= Oint;</pre>
  Qn <= Qnint;</pre>
END Structural;
```


- osnovni bistabil ostvaren NILI sklopovima:
  - skraćena tablica stanja:

S	Q ⁿ⁺¹
0	Q ⁿ
1	1
0	0
1	X
	0 1 0 1

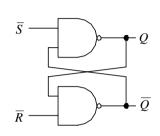

• simbol:

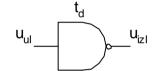
$$\begin{bmatrix} S & Q \\ R & \overline{Q} \end{bmatrix}$$

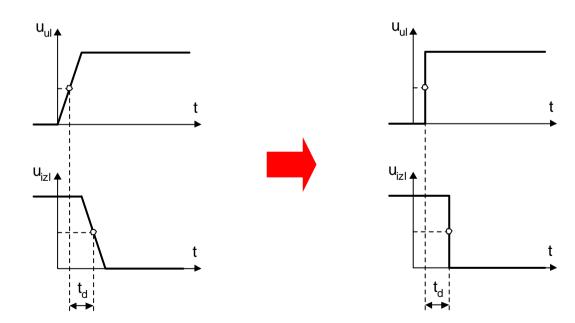

- analiza *promjene stanja* osnovnog bistabila:
  - bistabil ostvaren sklopovima NI :

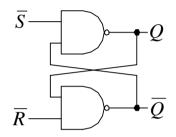

uzeti u obzir stvarne sklopove: ∃ t_d

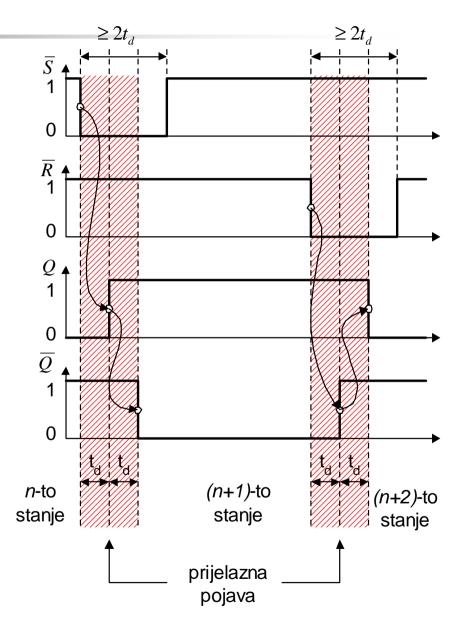

 analiza promjene stanja osnovnog bistabila:

 sklop je osjetljiv na trajanje pobude (okidnog impulsa): t > 2·t_d

- svojstva osnovnog bistabila:
  - mijenja stanje u skladu s pobudom
     "transparentan" za ulaze
  - trenutno (≤ 2·td) reagira na pobudu
     romjena stanja nezavisno od sustavskog nadzora (tj. zajedničkih sinkronizacijskih impulsa)
  - nezgodno
    - ~ hazard može prouzrokovati neželjenu promjenu stanja

Primjer: neželjena promjena stanja zbog hazarda

protufazna pobuda ulaza S

početno:
$$A = 1$$
, $B = 0 \rightarrow S = 0$

$$R = 0$$

$$Q = 0$$

promjena: A: $1 \rightarrow 0$ $\rightarrow$ S = 0 itd.

B: 0→ 1

$$Q^{n+1} = Q^n = 0$$

promjena A kasni za promjenom B

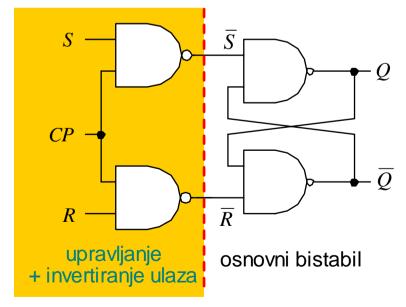
 $\rightarrow$ hazard: nakratko S = A·B = 1 $\Rightarrow$ Qⁿ⁺¹ = 1

- rješenje problema moguće pojave hazarda zbog transparentnosti ulaza osnovnog bistabila:
  - dozvoliti upis u bistabil samo u određenim trenucima vremena
     izbjegavanje efekata prijelazne pojave
  - upravljanje radom bistabila
     ~ sinkronizacija

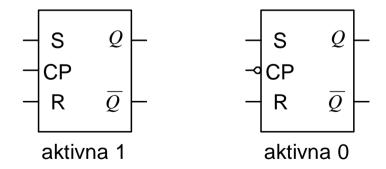

- sinkronizacija okidanja bistabila
  - ~ *sinkronizacijski* impulsi (impulsi *takta*) CP [Clock Pulses] na poseban ulaz bistabila: *sinkroni bistabil*
    - promjena stanja bistabila u sinkronizaciji s CP: jedino za CP = 1
    - usputno invertiranje ulaza: $\overline{S} \ \overline{R} \rightarrow S \ R$

- konceptualizacija sinkronizacije okidanja bistabila
   ~ diskretizacija vremena
  - (bitno!) olakšava razmatranje sekvencijskih sklopova
     ~ sekvencijski problem sveden na kombinacijski
  - obično se razmatra prijelaz n-to → (n+1)-vo stanje
     ~ prije, odnosno poslije, nailaska impulsa CP
- simbol(i) sinkronog bistabila:

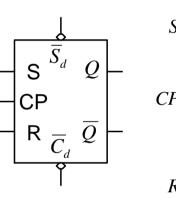

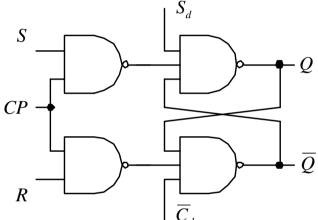

dodavanje asinkronih ulaza:

~ na osnovni bistabil, zaobiđena mre<u>ž</u>a <u>z</u>a upravljanje:

direktni ulazi $(\overline{S}_d, \overline{C}_d)$

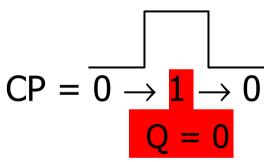

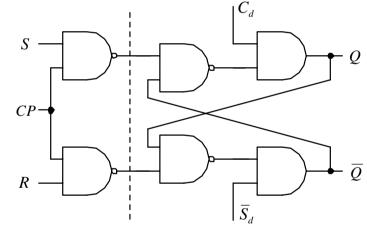
- aktivni s 0
- dominiraju nad sinkronim ulazima (S, R)
- mogući problem
  - ~ za vrijeme CP aktivna pobuda preko sinkronih i asinkronih ulaza: hazard?

Primjer: hazard zbog istovremene pobude na sinkronom i asinkronom ulazu

• $\overline{C}_d = 0$, $\overline{S}_d = 1 \rightarrow Q = 0$, $\overline{Q} = 1$ uz dodatno S = 1, R = 0

- rješenje
  - ~ *posebna* izvedba:
    - dodati I sklopove na izlaze
    - zamijeniti značenje asinkronih ulaza

- tipovi bistabila:
  - SR bistabil
    - ~ osnovna funkcionalnost
  - JK bistabil
    - proširena funkcionalnost:"univerzalni" bistabil
  - T bistabil
    - ~ (samo) promjena stanja
  - D bistabil
    - ~ (samo) pamćenje 1 bita informacije

4

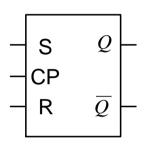
- formalizmi definicije bistabila:
  - tablica (promjene) stanja
  - jednadžba (promjene) stanja, karakteristična jednadžba

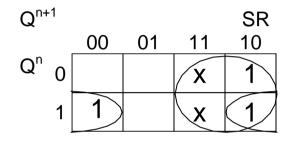
$$Q^{n+1} = f(ulazi, Q^n)$$

- uzbudna tablica:ulazi = f(promjena_stanja)
- dijagram stanja
   ~ grafički prikaz tablice stanja
  - čvor ≡ stanje
  - strelica = prijelaz

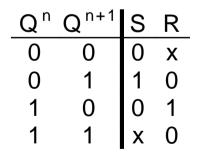

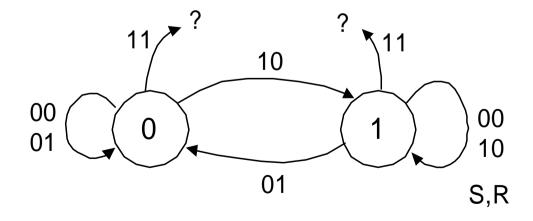
• SR bistabil (rekapitulacija):

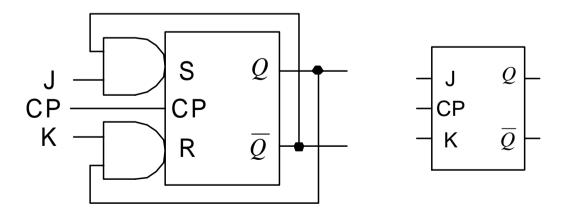
$$Q^{n+1} = S + \overline{R} \cdot Q^n$$
$$S \cdot R = 0$$

- JK bistabil:
  - posebna povratna veza na SR bistabil: propuštanje "vanjskih" ulaza tako da *nema* zabranjene kombinacije ulaza:
    - JK = 11
       bistabil *mijenja stanje* (engl. toggle)
    - JK bistabil
       ~ neka vrsta "univerzalnog" bistabila

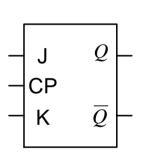

J	K	Q^{n+1}
0	0	Q^{n}
0	1	0
1	0	1
1	1	$\overline{Q}^n$

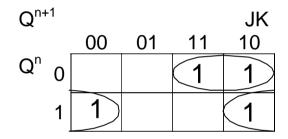

JK bistabil:

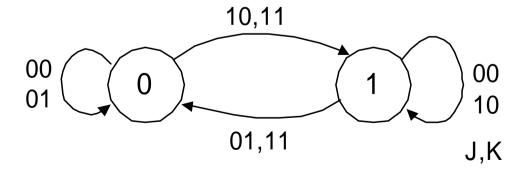
 $\sim$ JK = 11 $\rightarrow$ bistabil *mijenja stanje*

J	K	Q^{n+1}
0	0	Q^{n}
0	1	0
1	0	1
1	1	$\overline{Q^n}$

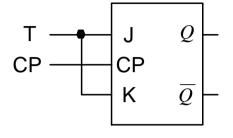
$$Q^{n+1} = J \cdot \overline{Q}^n + \overline{K} \cdot Q^n$$

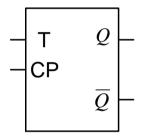

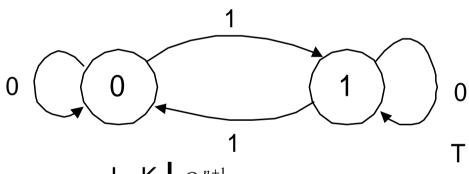
Q ⁿ	Q^{n+1}	J	K
0	0	0	Х
0	1	1	Χ
1	0	/\	1
1	1	Х	0

- T bistabil
  - ~ samo mijenja stanje (engl. toggle)
    - tipična primjena
      ~ brojanje impulsa (→ brojila)
    - jednostavno se dobiva iz JK bistabila

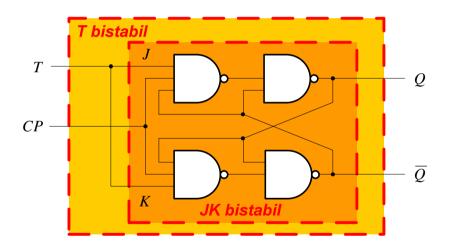
J.	_K_	Q^{n+1}		•
1 0	0	Q^n	Γ	Q^{n+1}
0	1	0	)	Q^{n}
1	0	1	1	$\overline{Q^{n}}$
(1	1			L

Qn	Q^{n+1}	Т
0	0	0
0	1	1
1	0	1
1	1	0

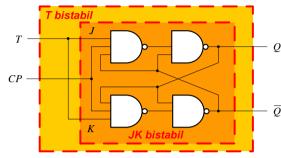

- VHDL model T bistabila
  - izlazni signali se koriste kao ulazni
     povratna veza: dvosmjerni signali (tip INOUT)

```
library IEEE;
use IEEE.STD_LOGIC_1164.ALL;
ENTITY Tbistabil IS PORT (
   T, CP: IN std_logic;
   Q, Qn: INOUT std_logic);
END Tbistabil;
```



```
ARCHITECTURE Structural OF Tbistabil IS

COMPONENT NI3

PORT (i1, i2, i3: IN std_logic; y: OUT std_logic);
END COMPONENT;
SIGNAL JCPQn, KCPQ: std_logic; --izlazi prvog reda NI sklopova
SIGNAL J, K: std_logic;
BEGIN

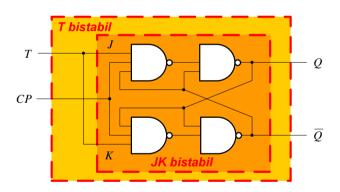
J <= T; K <= T;
c1: NI3 PORT MAP(J, CP, Qn, JCPQn);
c2: NI3 PORT MAP(K, CP, Q, KCPQ);
c3: NI3 PORT MAP(JCPQn, JCPQn, Qn, Q);
c4: NI3 PORT MAP(KCPQ, KCPQ, Q, Qn);
END Structural;
```


- izlazni signali su tipa OUT
  - ~ povratna veza ostvarena unutarnjim signalima

```
Qint, Qnint: std_logic
```

```
library IEEE;
use IEEE.STD_LOGIC_1164.ALL;
ENTITY Tbistabil IS PORT (
   T, CP: IN std_logic;
   Q, Qn: OUT std_logic);
END Tbistabil;
```



```
CP
ARCHITECTURE Structural OF Thistabil IS
  COMPONENT NI3
       PORT (i1, i2, i3: IN std logic; y: OUT std logic);
  END COMPONENT;
  SIGNAL JCPQn, KCPQ: std logic; -- izlazi prvog reda NI sklopova
  SIGNAL J, K: std logic;
  SIGNAL Qint, Qnint: std logic; -- interni izlazi bistabila
BEGIN
  -- modeliranje samog bistabila
       J \ll T; K \ll T;
  c1: NI3 PORT MAP(J, CP, Qnint, JCPQn);
  c2: NI3 PORT MAP(K, CP, Oint, KCPO);
  c3: NI3 PORT MAP (JCPOn, JCPOn, Onint, Oint);
  c4: NI3 PORT MAP(KCPQ, KCPQ, Qint, Qnint);
  -- preslikavanje internih izlaza na izlaze sklopa
  0 <= Oint;</pre>
  Qn <= Qnint;</pre>
END Structural;
```

T bistabil

 $\overline{o}$

modeliranje jednadžbama promjene stanja
 (izlazi tipa INOUT ostvaruju povratnu vezu ~ stanje!)

```
library IEEE;
use IEEE.STD LOGIC 1164.ALL;
ENTITY Tbistabil IS PORT (
  T, CP: IN std logic;
 Q, Qn: INOUT std logic);
END Tbistabil;
ARCHITECTURE Behavioral OF Thistabil IS
BEGIN
  PROCESS (T,CP)
  BEGIN
    IF CP='1' THEN
      Q <= (NOT T AND Q) OR (T AND NOT Q) AFTER 15 ns;
      Qn \ll (NOT T AND NOT Q) OR (T AND Q) AFTER 15 ns;
    END IF;
  END PROCESS;
END Behavioral;
```

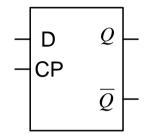

modeliranje stanja korištenjem varijable

```
library IEEE;
use IEEE.STD LOGIC 1164.ALL;
ENTITY Thistabil IS PORT (
  T, CP: IN std logic;
 Q, Qn: OUT std logic);
END Tbistabil;
ARCHITECTURE Behavioral OF Thistabil IS
BEGIN
  PROCESS (T,CP)
 VARIABLE stanje: std logic
  BEGIN
    IF CP='1' THEN
      stanje := (NOT T AND stanje) OR (T AND NOT stanje);
    END IF;
   O <= stanje AFTER 15 ns;</pre>
    Qn <= NOT stanje AFTER 15 ns;
  END PROCESS;
END Behavioral;
```

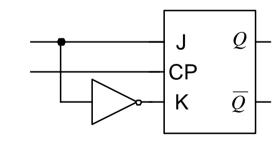

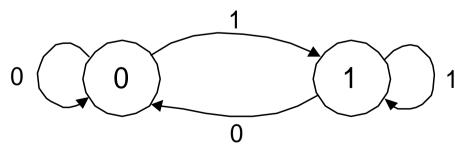
- D bistabil
  - ~ kasni (engl. delay) za 1 x CP
    - "pamti" podatak narinut na ulazu
    - primjena: *pohranjivanje* podataka (→ *registri*)

	J	K	Q^{n+1}	D	Q^{n+1}
•	0	0	Q^n	0	0
(	0	_1_		)	1
1	1	0	1 -		
	1	1	$\overline{Q}^n$	Q^{n-1}	$=D^n$

)
)
)

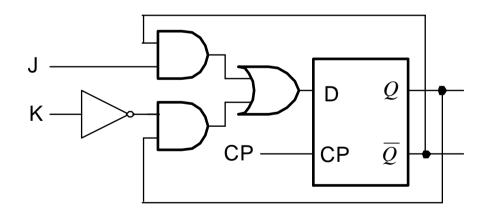

Primjer: JK bistabil ostvaren D bistabilom

- "logika" u dodatni kombinacijski sklop na ulazu D
- povratna veza s Q i Q
- D bistabil: $Q^{n+1} = D^n \implies D^n = Q^{n+1}$

$$Q^{n+1} = J \cdot \overline{Q}^n + \overline{K} \cdot Q^n = D^n$$

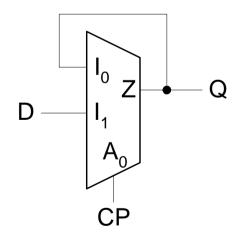

Primjer: izvedba bistabila multipleksorom

- "zabravljivanje" podatka u multipleksoru
   ~ povratna veza s izlaza *na jedan* od ulaza
- drugi ulaz za vanjski podatak
- adresni ulaz za impuls takta
   upravljanje razinom CP
   CP = 1 upis podatka

$$A_0 = CP$$
  $Z = Q^{n+1}$
 0 $I_0 = Q^n$
 1 $I_1 = D$

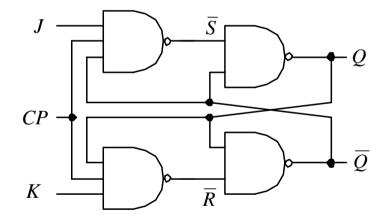

Poboljšanje upravljanja

- rekapitulacija problema vezanih za *upravljanje* bistabila: ~ za CP = 1 sinkroni se bistabil ponaša kao
   "asinkroni"
  - transparentnost za ulaze:
    - stanje nakon prestanka CP ?
    - kaskadirani bistabili
      - ~ eventualne promjene stanja *nisu* ograničene na pobudu susjednih bistabila: *neispravni rad*!
  - posebno JK bistabil
     osciliranje izlaza
  - rješenje~ *djelovati na CP*:
    - poboljšanje upravljanja razinom CP
    - upravljanje bistabila bridom CP

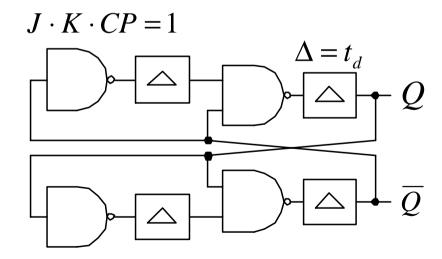

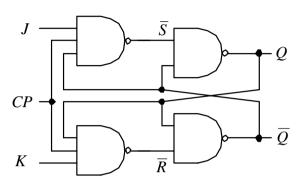
- izvedba JK bistabila sklopovima NI
  - ~ povratna veza na ulaznu mrežu za upravljanje
    - intuitivni (i naivni!) pristup
      - ~ problemi kad CP = 1 "traje predugo"

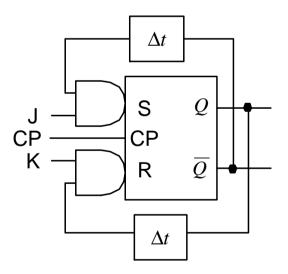
- JK bistabil izveden sklopovima NI
   ~ "predugo trajanje" CP = 1
  - CP = 1 & JK = 11
  - promjena stanja Q ∀ 2·td
  - osciliranje (stanja) izlaza:
     "utrka" (engl. race-around condition)

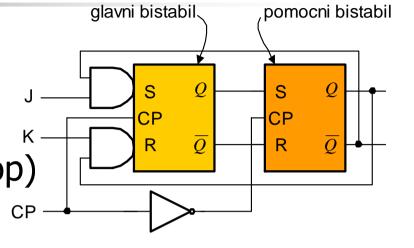

- osciliranje izlaza JK bistabila izvedenog sklopovima NI ~ dva suprotstavljena zahtjeva
  - CP "dovoljno dug" da bistabil promijeni stanje
  - CP "dovoljno kratak" da bistabil ne zaoscilira
  - moguća rješenja:
    - odgovarajuća kašnjenja u petlje povratne veze
    - poboljšati upravljanje djelovanjem na CP

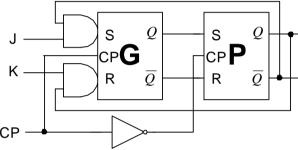
- upravljanje razinom CP
  - koristiti *dva* bistabila:
     "dvostruki" bistabil
     (engl. master-slave flip-flop)
- princip rada:
  - CP nije aktivan
     glavni i pomoćni bistabil povezani
  - CP aktivan
    - ~ u glavni bistabil se upisuje novi sadržaj
  - CP ponovno neaktivan
    - ~ sadržaj glavnog se prenosi u pomoćni bistabil
      - = stanje na izlazima bistabila

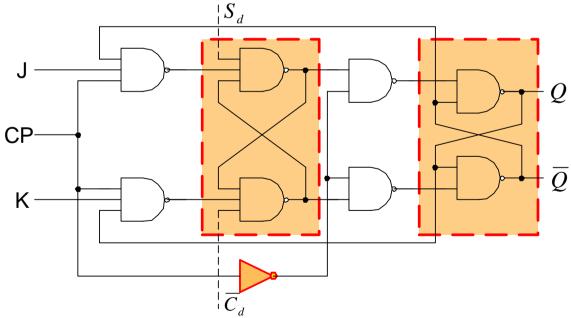

• dvostruki bistabil (engl. master-slave flip-flop)

~ prikaz sklopovima NI

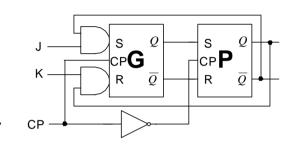

objašnjenje rada dvostrukog bistabila:

t₁: CP izlazi iz područja 0 ~ prekid veze G i P

t₂: CP ulazi u područje 1 ~ uspostavljanje veze ulaza i G, upis podataka u G

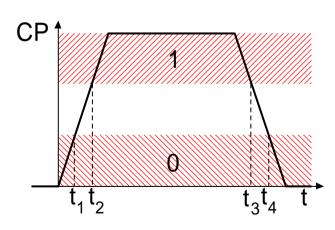

t₃: CP izlazi iz područja 1 ~ prekid veze ulaza i G

t₄: CP ulazi u područje 0

uspostavljanje veze G i P, upis podatka iz G u P

stvarno onemogućeno osciliranje

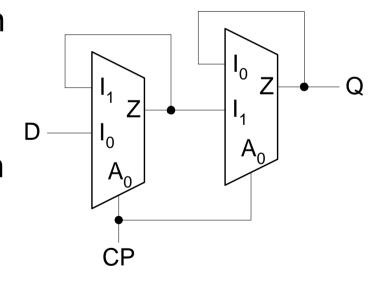

Primjer: izvedba dvostrukog bistabila multipleksorom

- po jedan multipleksor za svaki komponentni bistabil
- komplementarni CP
   odabir ulaza u multipleksore
- funkcionalnost dvostrukog bistabila

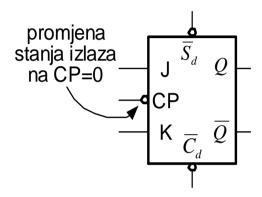
CP = 0 : podatak zapamćen u izlaznom MUX; veza ulaza D i ulaznog MUX

CP = 1 : podatak zapamćen u ulaznom MUX; veza ulaznog i izlaznog MUX

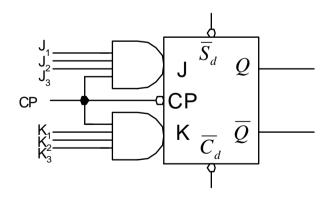
blok-simbol dvostrukog bistabila:

- komentar izvedbe:
  - dva bistabila umjesto jednog!
  - brzina rada je manja
  - sklop i dalje osjetljiv na promjene ulaza (→ hazard) za vrijeme CP = 1
  - potrebno ograničiti mogućnost upisa

- vrlo popularna SSI izvedba (mahom TTL, CMOS):
- sinkroni ulazi
   sklopovi I:
   olakšanje izgradnje složenijih sklopova
- primjer
   ~ dvostruki JK bistabil 7472 (TTL, serija 74)

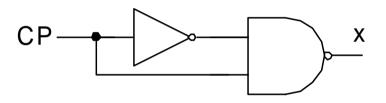

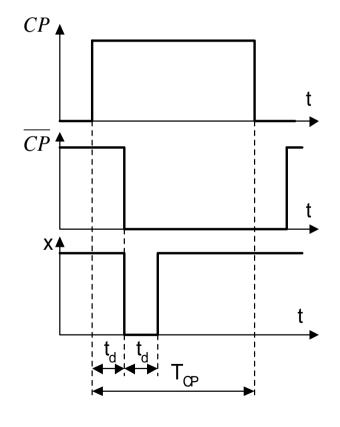
- upravljanje bridom CP
   bridom okidani bistabil
   (engl. edge-triggered flip-flop)
  - eliminiranje transparentnosti za trajanja impulsa CP
  - osnovna ideja:
    - ~ na *jedan* od bridova impulsa CP generirati *kratki* impuls koji će propustiti ulaze
  - *više* mogućih izvedbi:
    - kašnjenje u logičkim sklopovima
    - kombiniranje više osnovnih bistabila

 izvedba bridom okidanog bistabila korištenjem kašnjenja u logičkim sklopovima (~ hazard):

- na rastući brid impulsa CP generiranje impulsa trajanja t_d
- ispravni rad mreže
   ~ 2·n+1 invertora:
   (2·n+1)·t_d

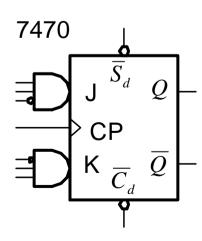

• blok-simbol:

$$\begin{array}{ccc}
- & \mathcal{Q} \\
- & \mathsf{CP} \\
- & \mathsf{K} & \overline{\mathcal{Q}} \\
- & & \end{array}$$

• okidanje negativnim bridom:

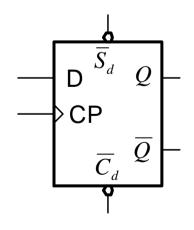
primjer
 bridom okidani JK bistabil
 7470 (TTL, serija 74)

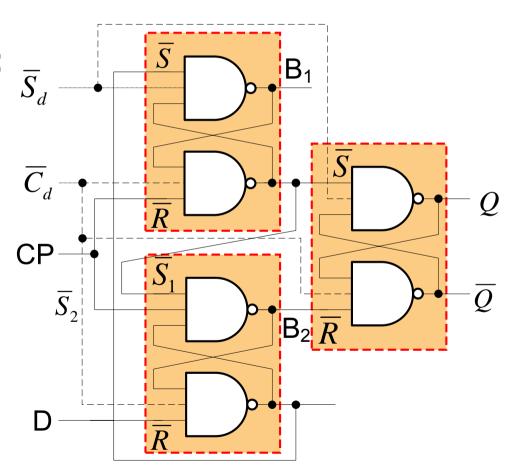

- bridom okidani bistabil
   izveden kombiniranjem osnovnih bistabila:
  - karakteristična izvedba D bistabila:

• blok-simbol:

Primjer: VHDL model bridom upravljanog D-bistabila (padajući brid signala takta), sa sinkronim ulazom za brisanje

```
library IEEE;
use IEEE.STD_LOGIC_1164.ALL;

ENTITY Dbistabil IS PORT (
   D, Reset: IN std_logic;
   Q, Qn: OUT std_logic;
   Clock: IN std_logic
);
END Dbistabil;
```



```
ARCHITECTURE Behavioral OF Dbistabil IS
BEGIN
  PROCESS (Clock)
    VARIABLE Qint: std logic;
  BEGIN
    IF falling edge (Clock) THEN
      IF Reset = '1' THEN
        Qint := '0';
      ELSE
        Qint := D;
      END IF;
    END IF;
    Q <= Qint AFTER 5 ns;
    Qn <= NOT Qint AFTER 5 ns;
  END PROCESS;
END BEHAVIORAL;
```


Karakteristični dinamički parametri

- maksimalna frekvencija, f_{max}:
   ~ najveća frekvencija CP,
   a da bistabil sigurno mijenja stanje
   kad to ulazi zahtijevaju
- vrijeme kašnjenja, t_d:
  - ~ interval od djelotvorne promjene na ulazu (asinkrono: S_d, C_d; sinkrono: CP) do promjene na izlazu

češće: *vrijeme proleta* (*propagacije*): posebno $0 \rightarrow 1$, $1 \rightarrow 0$

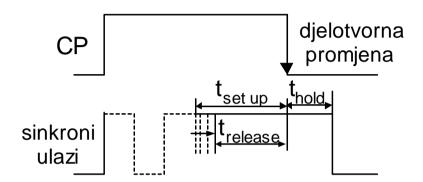
Karakteristični dinamički parametri

- vrijeme postavljanja, t_{set up}
   ~ minimalno vrijeme održavanja podatka
   na sinkronim ulazima prije djelotvorne promjene CP
  - (dvostruki bistabil: prekid veze ulaz-glavni bistabil),
  - a da bistabil *sigurno* prihvati podatak
- vrijeme otpuštanja (oslobađanja), t_{release} (analogno t_{set up})
   maksimalno vrijeme održavanja podatka
   na sinkronim ulazima, a da ga bistabil sigurno ne prihvati
- vrijeme pridržavanja, t_{hold}
  - ~ minimalno vrijeme održavanja podatka na sinkronim ulazima nakon djelotvorne promjene CP; potrebno kod nekih izvedbi bistabila

Karakteristični dinamički parametri

definicija
 t_{set up}, t_{release}, t_{hold}:

tipični parametri za TTL bistabile serije 74
 (t_{Pl H} i t_{PHI} za sinkrone ulaze)

	bridom okidani	dvostruki
	7474	7472
f _{max} [MHz]	25	20
t _{PLH} [ns]	14	16
t _{PHL} [ns]	20	25
t _{set up} [ns]	20	0
t _{hold} [ns]	5	0